

Дудко Є.В.

<https://orcid.org/0009-0008-4213-971X>

АДВОКАТУРА ЯК СУБ'ЄКТ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ В УКРАЇНІ

У даній науковій статті з'ясовано сутність і зміст державної політики у сфері запобігання та протидії злочинності України, а також визначена роль адвокатури у її формуванні та реалізації. Зокрема, на підставі результатів аналізу наукової літератури, зроблено висновок про те, що зазначений вид політики є невід'ємною складовою внутрішньої політики держави, а тому участь адвокатів у її формуванні та забезпеченні є об'єктивно необхідною і обумовленою соціально-правовим статусом цих суб'єктів кримінального процесу. При цьому найбільш ефективною у цьому сенсі є діяльність адвокатів щодо реалізації завдань кримінологічної політики, яка, у свою чергу, є системним елементом державної політики у сфері запобігання та протидії злочинності в Україні. У цій роботі підтримана також наукова класифікація вказаного виду внутрішньої політики на: кримінально-правову; кримінально-процесуальну; кримінально-виконавчу та кримінологічну. Виходячи з цього, доведено, що адвокат, як суб'єкт запобігання кримінальним правопорушенням, здійснює заходи кримінологічного спрямування у всіх вказаних вище класифікаційних напрямках державної політики у сфері запобігання та протидії злочинності в Україні. Поряд з цим, зазначено також, що поділ даної державної політики на підвиди є децю умовним, позаяк всі заходи, які реалізуються у вказаній галузі суспільних відносин, носять системний та комплексний характер і об'єднані єдиною метою – запобігти вчиненню нових кримінальних правопорушень як з боку засуджених (не допустити рецидивних проявів злочинності), так й інших осіб, включаючи й адвокатів. У той самий час, акцентована увага й на тому, що наукова класифікація видів державної політики у сфері запобігання і протидії злочинності дає можливість у кожному із них визначити потенційні правові можливості та резерви, які на практиці можуть бути використані для підвищення рівня ефективності кримінологічної діяльності відповідних суб'єктів їх формування і реалізації, а також удосконалити зміст їх взаємодії та координації спільних зусиль, що спрямовані на недопущення, та відвертання (на стадії готування чи замаху) вчинення кримінальних правопорушень. Враховуючи сучасний стан та інші кримінологічно значущі показники злочинності в Україні, у цій науковій статті доведена необхідність удосконалення на законодавчому рівні правового механізму кримінологічної діяльності та підвищення ролі при цьому такого соціально-правового інституту, як адвокатура.

Ключові слова: державна політика; сфера запобігання та протидії злочинності; адвокатура; кримінологічна діяльність; суб'єкти запобігання кримінальним правопорушенням; суб'єкти формування та реалізації державної політики; класифікація.

Постановка проблеми. Як свідчать офіційні статистичні дані [1], з часу прийняття у 2012 році нового Кримінального процесуального кодексу (КПК) України та деяких інших законодавчих актів, що стосуються сфери запобігання та протидії кримінальним правопорушенням, щорічно погіршуються окремо взяті кримінологічно значущі показники їх вимірювання та оцінки (рівень злочинності; коефіцієнт судимості; ціна злочинності тощо) [2]. При цьому, як доведено на науковому рівні, однією з детермінант, що сприяє вчиненню кримінальних правопорушень [3, с. 169-178],

є неоднозначне тлумачення на практиці таких кримінологічних категорій, як: «запобігання» та «протидія» злочинності [4, с. 321-322].

Сутність цієї проблеми полягає у тому, що останнім часом на всіх рівнях (законодавчому, доктринальному, правозастосовному, т. ін.) в Україні все частіше замість визначеного у нормах матеріального права (ст. ст. 1, 50 Кримінального кодексу (КК)) терміну «запобігання» вживається словосполучення «протидія кримінальним правопорушенням», яке, на думку деяких учених, є більш ширшим за об'ємом і змістом від першого виду запобіжної діяльності [5, с. 13-15].

Як наслідок, у законодавчих актах, які регулюють діяльність правоохоронних органів в Україні, серед функцій і завдань визначена саме «протидія злочинності» (наприклад, у ст. 2 Закону України «Про Національну поліцію»; ст. 25 Закону України «Про прокуратуру»; ін.).

Проте, досі на науковому рівні ведуться предметні дискусії з цього приводу, в ході яких учені переконують, що термін «запобігання», який закріплений в чинному КК України, включає у себе й протидію злочинності («дію на дію»), а тому в силу пріоритетності норм матеріального права щодо процесуальних джерел [6, с. 180-181], мають бути основою для всіх суб'єктів нормотворчої та правозастосовної діяльності.

Отже, в наявності складна теоретико-прикладна проблема, змістовним елементом якої є кримінологічна діяльність усіх без винятку суб'єктів запобігання кримінальним правопорушенням, включаючи й адвокатів.

Враховуючи зазначене, метою цієї наукової статті є з'ясування потенційних і реальних правових можливостей адвокатури як суб'єкта формування та реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії злочинності.

Натомість, головним завданням даної роботи є доведення необхідності упорядкування правових категорій і термінів, що вживаються у чинному законодавстві України та стосуються змісту кримінологічної діяльності адвокатів.

Стан досліджень. Вивчення наукової літератури показало, що досить активно і предметно питаннями запобіжної діяльності відповідних суб'єктів займаються такі учені, як: В. С. Батиргареева, Ю. В. Баулін, В. В. Василевич, А. А. Вознюк, В. В. Голіна, Б. М. Головкін, О. М. Джужа, В. М. Дрьомін, О. Г. Колб, О. М. Костенко, В. Я. Конопельський, І. М. Копотун, В. А. Мисливий, Д. М. Тичина, В. О. Туляков, В. І. Шакун, ін.

Поряд з цим, у контексті співвідношення понять «запобігання» і «протидія» злочинності, які складають у тому числі зміст діяльності адвокатів щодо запобігання на науковому рівні кримінальним правопорушенням, вказана проблематика в Україні досліджена недостатньо, що й стало вирішальним при виборі об'єкта та предмета цієї роботи, а також визначено її актуальність, теоретичне та практичне значення.

Виклад основних положень. Як показали результати даного дослідження, в науці під політикою розуміють діяльність органів державної влади й державного управління, яка відображає суспільний лад і економічну структуру певної країни [7, с. 356].

У сучасних доктринальних джерелах цей термін тлумачиться як загальний напрямок і характер діяльності держави, який відображає події і питання внутрішньодержавного і міжнародного суспільного життя [8, с. 524].

У цілому слід визнати, що загальні підходи щодо розуміння змісту поняття «політика» у сьогоденні в науці не змінилась та зводяться до того, що політика виражає функції держави щодо керівництва зовнішніми та внутрішніми сферами й напрямками суспільного життя, що важливо з огляду визначення та оцінки змісту кримінологічної діяльності адвокатів.

Як показує практика, важливим складником внутрішньої політики будь-якої держави є політика у сфері запобігання та протидії злочинності, яка покликана знизити її рівень і забезпечити соціальний стан, що відповідає потребам безпеки суспільства від злочинності [9, с. 305].

При цьому, як доведено на доктринальному рівні, якщо зміст соціальної політики формує державна влада спільно та у взаємодії з іншими інститутами суспільства, включаючи адвокатуру, то основним суб'єктом формування правової політики завжди є державна влада [10, с. 9-10].

Як встановлено в ході даного дослідження, зміст останньої (як підвиду державної політики у сфері запобігання та протидії злочинності) складається з таких кримінологічно значущих напрямків, характерні риси яких обумовлені предметом, завданнями, а також методами досягнення корисних для суспільства результатів [9, с. 305].

Такими напрямками (підсистемами), за висновком деяких учених (і це не викликає заперечень), є наступні види зазначеної державної політики: а) кримінально-правова; б) кримінально-процесуальна; в) кримінально-виконавча; г) кримінологічна [11, с. 11].

При цьому, перші три види (напрямки), як показує практика, реалізуються в Україні на засадах відповідного кодифікованого законодавства (КК, КПК та Кримінально-виконавчого кодексу (КВК)).

У той самий час, останній із них (кримінологічна політика) становить складний комплекс нормативно-правових, загальносоціальних і спеціально-кримінологічних заходів, які спрямовані на запобігання злочинності й усунення її детермінант [12, с. 38], які, на сьогодні, як правило, ні кодифікованого, ні законодавчо визначеного характеру не мають, а затверджуються на рівні підзаконних нормативно-правових актів України.

Проте, як показали результати аналізу доктринальних джерел, виходячи з цього, деякі вчені

таку класифікацію зазначених вище підвидів державної політики у сфері запобігання та протидії злочинності не підтримують, відносячи до неї лише кримінально-правову, кримінально-процесуальну та кримінально-виконавчу політику [13, с. 278-290].

Як видається, з таким підходом у повній мірі не можна погодитись, оскільки саме через кримінологічну політику реалізуються завдання щодо запобігання кримінальним правопорушенням, які є одними з основних, що постають перед політикою будь-якої держави у галузі кримінологічної діяльності. Саме тому, цей напрямок займає таке важливе місце серед стратегічних напрямків державної політики у сфері запобігання та протидії злочинності в Україні.

Поряд з цим, необхідно визнати, що виокремлення вказаних вище напрямків (підвидів) даної політики [9, с. 307] є дещо умовним, оскільки вона реально становить собою комплексне використання і соціальних, і правових завдань та інших заходів, щодо запобігання та протидії злочинності [9, с. 307].

Все це, без сумніву, варто враховувати адвокатури при формуванні та реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії злочинності в Україні.

У той самий час, необхідно погодитись й з іншим висновком учених з означеної проблематики, а саме: при системному аналізі змісту державної політики запобігання та протидії злочинності можливе виокремлення її складників, а саме – таких елементів цієї системи, як соціальна політика та правова політика, а в межах останньої – стратегічних, необхідних і допоміжних напрямків та інших її елементів [9, с. 307]. При цьому кожен із підвидів даної державної політики (кримінально-правовий, кримінально-процесуальний, кримінально-виконавчий та кримінологічний) має свої особливості, які, у першу чергу, обумовлені предметом та методами вирішення завдань, пов'язаних із запобіганням та протидією злочинності, що, знову ж таки, важливо з огляду

організації кримінологічної діяльності адвокатів.

Як видається, досягнення необхідного для суспільства стану безпеки від злочинних посягань з боку адвокатів можливе лише шляхом широкого й комплексного поєднання всіх потенційних правових заходів запобігання та протидії злочинності, а саме:

1) організаційно-правових і управлінських (розділ II Закону України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність»);

2) соціально-економічних, культурологічних та природно-людських ;

3) спеціально-законодавчих, методологічно-правових і кримінологічних як взагалі, так і в єдності та сукупності (системно) з її видами (зокрема, у контексті змісту предмета даної роботи, адвокат виступає суб'єктом формування та реалізації не тільки завдань кримінологічної політики, але й кримінально-процесуальної та кримінально-правової політики) України [9, с. 312].

Як видається, саме у межах цих заходів і має застосовувати адвокат свої потенційні можливості як суб'єкт формування вказаної політики та її реалізації на практиці, а також виступати одним із дійових суб'єктів виконання завдань кримінологічної політики, тобто участь адвокатури у цьому процесі є об'єктивно обумовленою, проте у даний час не досить вноормованою та вмотивованою [14, с. 14-22].

Висновок. Отже, не дивлячись на різноманітні підходи, що склались на всіх рівнях суспільних відносин (законодавчому, доктринальному, правозастосовному, ін.) з питань запобігання та протидії злочинності, а також виходячи з результатів проведеного аналізу різноманітних джерел з означеної проблематики дослідження, слід констатувати, що адвокатура має стати необхідним суб'єктом формування та реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії злочинності в Україні, позаяк має для цього відповідні законодавчі та процесуальні можливості у формі, зокрема, участі адвокатів у кримінальних провадженнях.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про офіційну статистику: Закон України від 16.08.2022 № 2524-IX.
2. Єдиний звіт про кримінальні правопорушення за січень 2013 - грудень 2022 року. *Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування*. URL: <https://gp.gov.ua/ua/posts/pro-zareyestrovani-kriminalni-pravoporushennya-ta-rezultati-yih-dosudovogo-rozsliduvannya-2>.
3. Колб О. Г., Новосад Ю. О. Щодо змісту деяких детермінант, що обумовлюють та сприяють вчиненню злочинів. *Kelm: Knowledge, Education, Law, Management*. 2017. № 4(20). С. 169-178.
4. Закалюк А. П. Курс сучасної української кримінології: теорія і практика: у 3-х кн. Київ: Видавничий Дім «Ін Юре», 2007. Кн. 1: *Теоретичні засади та історія української кримінологічної науки*. 424 с.

5. Проблеми протидії злочинності: підручник / за ред. проф. О. Г. Кальмана. Харків: Вид-во ТОВ фірма «Нософт», 2010. 352 с.
6. Теорія держави і права: підручник / за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2014. 368 с.
7. Словник іномовних слів / за ред. О. С. Мельничука. Київ: Наука, 1977. 775 с.
8. Великий тлумачний словник сучасної української мови / укл. О. Єрошенко. Донецьк: ТОВ «Глорія Трейд», 2012. 864 с.
9. Борисов В. І. Державна політика у сфері боротьби зі злочинністю та її напрями. *Проблеми злочинності: Респ. міжвід. наук. зб. / Відп. ред. В. Я. Тацій.* Харків: Нац. юрид. акад. України, 2009. Вип. 100. С. 305-312.
10. Селіванов А., Рябченко О. Правова політика – важлива складова внутрішньої політики Української держави. *Голос України.* 2007. № 43. С. 9-10.
11. Фріс П. Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми: монографія. Київ: Атіка, 2005. 332 с.
12. Василевич В. В. Кримінологічна політика України: монографія. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. 435 с.
13. Сташис В. В., Тацій В. Я. Концептуальні положення і система чинного Кримінального кодексу України. *Проблеми злочинності: Респ. міжвід. наук. зб. / Відп. ред. В. Я. Тацій.* Харків: НЮА України, 2009. Вип. 100. С. 278-290.
14. Бабенко А. М. Тактико-психологічні, кримінально-процесуальні, адміністративно-правові та оперативно-розшукові заходи профілактики і запобігання кримінальним правопорушенням. *Південноукраїнський правничий часопис.* 2021. № 1. С. 14-22.
15. Нікітін Ю.В., Топчій В.В., Грицюк І.В. Історично-правове становлення безпеки суспільства та протидії злочинності: український та європейський вимір. *Науковий вісник публічного та приватного права.* 2021. Випуск 2. Том 2. С. 74-79.

Dudko Ye.V. BAR AS A SUBJECT OF FORMATION AND IMPLEMENTATION OF STATE POLICY IN THE FIELD OF CRIME PREVENTION AND COUNTERACTION IN UKRAINE

This scientific article clarifies the essence and content of state policy in the field of crime prevention and counteraction of Ukraine, as well as the role of the legal profession in its formation and implementation. In particular, based on the results of the analysis of the scientific literature, it was concluded that the specified type of policy is an integral part of the internal policy of the state, and therefore the participation of lawyers in its formation and provision is objectively necessary and conditioned by the social and legal status of these subjects entities of the criminal process. At the same time, the most effective in this sense is the activity of lawyers in the implementation of criminological policy tasks, which, in turn, is a systemic element of state policy in the field of crime prevention and counteraction in Ukraine. This work also supports the scientific classification of the specified type of internal policy into: criminal-legal; criminal procedure; criminal executive and criminological. Based on this, it has been proven that the lawyer, as a subject of criminal offense prevention, carries out criminological measures in all the above-mentioned classification areas of state policy in the field of crime prevention and counteraction in Ukraine. Along with this, it is also stated that the division of this state policy into subtypes is somewhat conditional, since all the measures implemented in the specified field of social relations are of a systemic and complex nature and are united by a single goal - to prevent the commission of new criminal offenses both by convicts (to prevent recidivism), as well as other persons, including lawyers. At the same time, attention is also focused on the fact that the scientific classification of types of state policy in the field of crime prevention and counteraction makes it possible to identify potential legal opportunities and reserves in each of them, which in practice can be used to increase the level of effectiveness of criminological activities of the relevant sub objects of their formation and implementation, as well as to improve the content of their interaction and coordination of joint efforts aimed at preventing and diverting (at the stage of preparation or attempt) the commission of criminal offenses. Taking into account the current state and other criminologically significant indicators of crime in Ukraine, this scientific article proves the need to improve the legal mechanism of criminological activity at the legislative level and to increase the role of such a social and legal institution as the bar.

Key words: state policy; the sphere of crime prevention and counteraction; advocacy; criminological activity; subjects of the prevention of criminal offenses; subjects of formation and implementation of state policy; classification.